

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради
Бердянського державного
педагогічного університету
від 26.08.2020 р., протокол №01

Методологія філологічних
наукових досліджень (літературознавчих)
(назва освітнього компоненту)

ПРОГРАМА
обов'язкової навчальної дисципліни

підготовки магістра
(назва ступеня вищої освіти)

спеціальності 035 Філологія
(шифр і назва спеціальності)

предметної спеціальності 035 українська мова і література
(шифр і назва предметної спеціальності)

освітньо-професійної програми «Філологія»
(назва освітньо-професійної програми)

Бердянськ, 2020

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Ольга НОВИК, доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства

Обговорено та рекомендовано методичною радою Бердянського державного педагогічного університету 21.08.2020 р., протокол №01.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Методологія філологічних наукових досліджень (літературознавчих)» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Філологія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти, галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.01 українська мова і література.

Предметом навчальної дисципліни є методологія філологічних наукових досліджень (літературознавчих), а саме методи, напрями, стиль та інтерпретація текстів літературознавством.

Міждисциплінарні зв'язки: історія української та зарубіжної літератури, актуальні проблеми історії української літератури, теорія літератури.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Методологія філологічних наукових досліджень (літературознавчих)» на другому (магістерському) рівні вищої освіти є вивчення методології як науки про структуру, логічну організацію, методи і засоби дослідницької діяльності, необхідні для підготовки магістерського дослідження. Методологія літературознавства як складова гносеології сприяє процесу пізнання магістрантом літературного тексту, формує уявлення про об'єкт, предмет, мету й завдання літературознавчого дослідження, навчає стратегії і методиці проведення методологічного аналізу й інтерпретації як у межах магістерського проектування, так і в царині конкретного аналізу художнього твору.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Методологія філологічних наукових досліджень (літературознавчих)» є

- сформуванню у магістранта уявлення про внутрішню організацію процесу літературознавчого пізнання (про специфіку науки як знання),
- навчити магістранта самоорганізації і саморегулюванню в процесі пізнання,
- сформуванню уявлення про послідовність рефлексивного руху в процесі вирішення конкретної дослідницької задачі (про специфіку науки як діяльності).
- виявити специфіку формування окремих методів літературного аналізу (як позатекстових, так і внутрітекстових),
- оволодіти методикою проведення літературознавчих досліджень з погляду кожного методу на матеріалі української літератури

У процесі вивчення курсу важливо врахувати набуті магістрантом інтегративні знання з курсів теорії та історії української літератури, філософії, логіки, а також психології й сучасних гуманітарних галузевих наук, зокрема методології.

Під час практичних занять, самостійної роботи магістрант набуває таких **умінь та навичок:**

- простежувати передумови виникнення літературознавчих методів;
- визначати специфіку літературознавчих методів та їхню пов'язаність з іншими спеціальними й загальнонауковими методами;
- розуміти специфіку літературного поля і його дискурсивні практики;
- вміти інтерпретувати художній текст з різних методологічних позицій;
- володіти термінологічним апаратом й методологічним інструментарієм на матеріалі аналізу української літератури.

Основні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо-професійної програми:

Компетентності	Результати навчання
-----------------------	----------------------------

<p>ІК. Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми в галузі лінгвістики і літературознавства в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.</p> <p>ЗК 1. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.</p> <p>ЗК 3. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК 4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.</p> <p>ЗК 7. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.</p> <p>ЗК 8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.</p> <p>ЗК 11. Здатність проведення досліджень на належному рівні.</p> <p>ЗК 12. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).</p> <p>СК 1. Здатність вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних напрямках і школах.</p> <p>СК 2. Здатність осмислювати літературу як полісистему, розуміти еволюційних шлях розвитку вітчизняного і світового письменства.</p> <p>СК 5. Усвідомлення методологічного, організаційного та правового підґрунтя, необхідного для досліджень та/або інноваційних розробок у галузі філології, презентації їх результатів професійній спільноті та захисту інтелектуальної власності на результати досліджень та інновацій.</p> <p>СК 6. Здатність застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації для вирішення професійних завдань.</p> <p>СК 7. Здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень.</p>	<p>ПРН 1. Оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність, будувати і втілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного вдосконалення.</p> <p>ПРН 2. Упевнено володіти державною та іноземною мовами для реалізації письмової та усної комунікації, зокрема в ситуаціях професійного й наукового спілкування; презентувати результати досліджень державною та іноземною мовами.</p> <p>ПРН 3. Застосовувати сучасні методики і технології, зокрема інформаційні, для успішного й ефективного здійснення професійної діяльності та забезпечення якості дослідження в конкретній філологічній галузі.</p> <p>ПРН 7. Аналізувати, порівнювати і класифікувати різні напрями і школи в лінгвістиці.</p> <p>ПРН 8. Оцінювати історичні надбання та новітні досягнення літературознавства.</p> <p>ПРН 9. Характеризувати теоретичні засади (концепції, категорії, принципи, основні поняття тощо) та прикладні аспекти обраної філологічної спеціалізації.</p> <p>ПРН 10. Збирати й систематизувати мовні, літературні, фольклорні факти, інтерпретувати й перекладати тексти різних стилів і жанрів (залежно від обраної спеціалізації).</p> <p>ПРН 11. Здійснювати науковий аналіз мовного, мовленнєвого й літературного матеріалу, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням доцільних методологічних принципів, формулювати узагальнення на основі самостійно опрацьованих даних.</p> <p>ПРН 12. Дотримуватися правил академічної доброчесності.</p> <p>ПРН 13. Доступно й аргументовано пояснювати сутність конкретних філологічних питань, власну точку зору на них та її обґрунтування як фахівцям, так і широкому загалу, зокрема особам, які навчаються.</p> <p>ПРН 14. Створювати, аналізувати та редагувати тексти різних стилів та жанрів.</p> <p>ПРН 15. Обирати оптимальні дослідницькі підходи й методи для аналізу конкретного лінгвістичного чи літературного матеріалу.</p>
--	---

	<p>ПР 16. Використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації чи суперечливих вимог.</p>
--	--

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 6 кредитів ЄКТС / 180 годин.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Модуль 1. Становлення літературознавчої методології

Тема 1. Методологія літературознавства як наукова дисципліна

Методологія науки та її місце в розвитку наукового пізнання. Проблема методу: гносеологічне підґрунтя, предмет, мета. Позатекстові і внутрітекстові методи літературознавства. Наукові теорії постпозитивізму. Наукова теорія Карла Поппера. Теорія парадигм Томаса Куна. Теорія дослідницьких програм Імре Лакатоша. Методологічний анархізм Пауля Фейєрабенда. Філологічний метод у літературознавстві. Праці українських літературознавців про сучасні проблеми методології (Г.Сивокінь, Т.Гундорова, С.Павличко, Н.Зборовська та ін.).

Тема 2. Біографічний метод та культурно-історична школа в літературознавстві.

Родоначальник культурно-історичної школи французький історик, мистецтвознавець Іпполіт Тен (1828—1893 рр.). Школа базувалася на філософії позитивізму, основоположником якого був Опост Конт (1798—1857 рр.). Послідовники І. Тена: Ф. Брюнетьєр, Г. Лансон (Франція), В. Шерер, Г. Гетнер (Німеччина), О. Пипін, М. Тихонравов (Росія). Культурно-історична школа українського літературознавства і М.С. Грушевський.

Тема 3. Міфологічна школа в літературознавстві (Вільгельм і Якоб Грімм, Федір Буслаєв, Олександр Афанасьєв, О. Міллер, М. Костомаров, А. Гурдуз)

Модуль 2. Теоретичні засади літературної герменевтики

Т4. Герменевтика й теорія інтерпретації Принципи та методи, за якими повинно здійснюватися розуміння текстів: 1) принцип діалогічності гуманітарного мислення; 2) принцип єдності граматичної і психологічної інтерпретацій; 3) принцип діалектичної взаємодії частин та цілого під час розуміння текстів; 4) принцип залежності розуміння від знання внутрішнього і зовнішнього життя автора твору; 5) принцип співтворчості (конгеніальності автора та інтерпретатора). Дискурсивні та не дискурсивні форми вираження сенсу та герменевтичні принципи їхнього розуміння в українському літературознавстві.

Гайдеггерівська онтологія літератури як життєвого світу автора та інтерпретатора. Концепція літератури-як-події. Дійсність “життєвого світу” як мовна дійсність. Гайдеггерівське розуміння ролі поета (“Навіщо поети?”, “Гельдерлін і сутність поезії”). Онтологічна концепція мови як “дому буття” М. Гайдеггера. Гайдеггерівська модель онтології розуміння. Герменевтичний аспект мови у збірнику праць М. Гайдеггера “Дорогою до мови”.

Праці українських науковців з герменевтики: Ю. Ковалів, С. Квіт, Р. Гром'як про герменевтику.

Тема 5. Літературна герменевтика Г.-Г. Гадамера та П. Рікера

Гадамерівська концепція “герменевтично вишколеної свідомості”, перед-розуміння, розуміння, історичності, вкоріненості інтерпретатора в історію, часової дистанції між створенням тексту та його тлумаченням. Поняття “горизонт розуміння” та “злиття

горизонтів” автора й інтерпретатора. Реконструкція та співтворення значень художнього тексту за Гадамером. Істина і метод у літературній герменевтиці Г.-Г. Гадамера. Мова як носій розуміння та традиції. Мовне розуміння як світорозуміння. Феноменологічна основа герменевтичних поглядів П. Рікера. Рікерівська концепція “конфлікту інтерпретацій”. Осмислення розповідних функцій культури за допомогою лінгвістичного аналізу та аналітичної філософії – аналіз праці “Час і розповідь”.

Модуль 3. Методи формалізму, літературний психоаналіз

Тема 5. Теоретичні засади літературного формалізму

Теоретичні основи формалістичних методів. О. Потебня та його вклад у розвиток формалістичних методів дослідження літературних текстів. Роль і значення праць Фердінанда де Соссюра у розвитку формалістичних методів дослідження. Основні положення праці де Соссюра «Курс загальної лінгвістики» та їх застосування у формалізмі. Поняття «лінгвістичний знак», «мова», «мовлення», «синхронія», «діахронія».

Тема 6. Російська формальна школа та Празьке лінгвістичне коло

Російський формалізм 20-их років. Чільні представники і теоретичні засади. Московський лінгвістичний гурток (1915) і ОПОЯЗ (1916). Поняття "літературність", "поетична мова", "очуднення" (остранение), "фабула/ сюжет", "матеріал/ техніка" та ін. Етапи формалізму. Вплив російського формалізму на українську критику 20-их років. Празький лінгвістичний гурток (1926). Семіотичне мислення в літературознавстві. Теорія літературної історії (історія продукування, історія літературних структур, історія рецепції). Роман Jakobson і його внесок у розвиток лінгвістичних методів в літературознавстві. Головні способи організації дискурсу і головні риторичні фігури: "метафора", "метонімія". Розуміння літературності. Формальний метод в українському літературознавстві.

Тема 7. Літературознавчий психоаналіз

Теорії психоаналізу. Представники шкіл психоаналізу. Зігмунд Фройд. Психоаналітична критика. Вчення К.-Г. Юнга про архетипи та колективне несвідоме.

Модуль 4. Структуралізм та постструктуралізм

Тема 8. Структуралізм: етапи розвитку, основні принципи та поняття

Структуралізм, філософські передумови структуралізму. Головні концептуальні засади, представники та етапи розвитку. Клод Леві-Строс і його соціальна антропологія. Головні поняття: "структура", "бінарна опозиція", "медіація", "метафоризація", "бріколаж" та ін. Застосування методології структуралізму до літературознавства. Ролан Барт і його роль у структуралізмі. Поняття конотативної семіології. Ідеї твору-знаку і відкритості твору. Постструктуральний період Барта і його концепція тексту. Структурний аналіз у застосуванні до українського літературного матеріалу. Українські дослідження зі структуралізму.

Тема 9. Постструктуралістські та деконструктивістські методи дослідження

Пост-структуралізм. Критика і самокритика структуралізму. Мішель Фуко та його роль у розвитку пост структуралістських ідей. Концепція дискурсу. Історизація універсальних категорій. Концепція знання/влада. Концепції тексту і автора. Філософські засади деконструкції і творчість Жака Дерріди. Критика і самокритика структуралізму. Філософські засади реконструкції: праці Жака Дерріди. Ідея difference/differance. Поняття прамови, сліду, розсіювання значень.

Дискурсивні моделі сучасного літературознавства

Літературна антропологія. Культурологічні теорії. Постколоніальні теорії. Посмодернізм. Фемінізм (гендер, квір). Новий історизм. Праці І.Лімборського про глобалізацію. Т.Гундорова, В.Агеєва, Н.Зборовська, Л.Ушкалов про фемінізм в українській літературі

Модуль 5. Феноменологія, рецептивна естетика. Порівняльне літературознавство

Тема 10. Феноменологічні ідеї у літературній теорії та методології ХХ століття

Структура свідомості у філософській концепції Е. Гуссерля. Категорія *Lebenswelt* (життєвого світу) та *Zeitgeist* (духу часу) за Е. Гуссерлем. Поняття інтенції. Р. Інгарден та його феноменологічна теорія пізнання літературного твору. Поняття конкретизації в естетичній концепції Р. Інгардена. Р. Інгарден про «правду» у літературному творі. Проблема літературної комунікації у феноменологічних концепціях: текст як інтерсуб'єктивно доступний інтенційний об'єкт. Поняття часу та простору у феноменологічних теоріях. Феноменологічні ідеї М. Бахтіна.

Тема 11. Рецептивна естетика: основні теоретичні положення та ідеї

Констанцька школа рецептивної естетика: теоретичні засади. Рецептивна естетика та літературна герменевтика Г.-Р. Яусса. Вплив ідей Г.-Г. Гадамера на формування естетичних і герменевтичних поглядів Г.-Р. Яусса. Поняття естетичного досвіду та часової дистанції в літературній герменевтиці Г.-Р. Яусса. Історія літератури як провокація літературознавства. Теорія читання та рецепції художнього тексту В. Ізера. Рецептивна естетика та літературна антропологія у літературно-теоретичних поглядах В. Ізера.

Літературні теорії читача та читацького відгуку

Типологія читачів: ідеальний (зразковий) читач; імпліцитний читач; поінформований читач; наївний і критичний читач. Читач як співавтор тексту. Інтерпретація та надінтерпретація художнього тексту: проблеми інтерпретаційних меж. Множинність значень тексту і їх рецепція. Риторичний вимір тексту і процес читання. Етика читання і відповідальність читача. Рецептивна естетика в українських працях.

Модуль 6. Інтертекстуальність, наратологія та порівняльне літературознавство

Т.12. Теорії «інтертекстуальності».

Інтертекстуальність та її функції в художньому дискурсі. Форми інтертекстуальності. Теоретики і основні праці. М.Шевчук та інші українські науковці про інтертекст.

Т.13. Наратологія як наукова дисципліна. Витоки теорії наративу (Цвєтан Тодоров, К.Бремен, Альгїрдас Жюльєн Греймас). Методологічні принципи наратології.

Наратологія в українському літературознавстві.

Тема . Порівняльне літературознавство

Компаративістика як наука. Вітчизняні й зарубіжні теоретики порівняльного літературознавства. Д.Наливайко, В.Будний, М.Ільницький та їх праці. Компаративістика в БДПУ.

Складові компаративістики: вивчення генетико-контактних зв'язків літератур; порівняльна типологія на тематологічному, морфологічному, генологічному рівнях; імагологія — вивчення образів (іміджів) "чужинців" інших народів і країн у різних національних літературах; література в системі мистецтв і різних видів духовно-творчої діяльності, її взаємозв'язків і взаємодії з ними.

3. Рекомендована література

Базова

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. Марії Зубрицької. Львів: Літопис, 2001. 832 с.
2. Баррі, Пітер. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія. К. : Смолоскип, 2008. 360 с.
3. Будний В. Порівняльне літературознавство: [підручник]. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
4. Ковалів Ю.І. Абетка дисертанта: Методологічні принципи написання дисертації: Посібник. К. : Твім інтер, 2009. 460 с.
5. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 636 с.
6. Література. Теорія. Методологія. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 543 с.
7. Літературознавча енциклопедія: [у 2 т.]. /авт.-уклад. Ю.І.Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007.

Т. 1 608 с., Т. 2. 610 с.

8. Літературознавчий словник-довідник / уклад. Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. К.: ВЦ «Академія», 2005. 752 с.
9. Моклиця М. Основи літературознавства: [пос. для студентів]. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. 192 с.
10. Павличко С.Д. Теорія літератури. К.: Основи, 2002. 679 с.
11. Поліщук Я. Література як геокультурний проект: [монографія]. К.: Академвидав, 2008. 304 с.

Допоміжна

1. Барт Р. Введение в структурный анализ повествовательных текстов. *Зарубежная эстетика и теория литературы XIX–XX вв. Трактаты, статьи, эссе*. М.: Изд-во МГУ, 1987. С. 387–422.
2. Барт Р. Від твору до тексту. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* Л.: Літопис, 1996. С. 378–385.
3. Барт Р. Избранные работы. Семиотика, поэтика. М.: Прогресс, 1989. С. 384–391.
4. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. М.: Искусство, 1975. 504 с.
5. Блум Г. Західний канон: книги на тлі епох. К.: Факт, 2007. 720 с.
6. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляції. К.: Основи, 2004. 230 с.
7. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. М.: Высшая школа, 1989. 406 с.
8. Гадамер Г.Г. Герменевтика і поетика / Вибрані твори/ Пер. з нім. К., 2001. 288 с.
9. Лакатос И. Избранные произведения по философии и методологии науки. М.: Академический Проект; Трикста, 2008. 475 с.
10. Силантьева В. Литература и живопись в контексте компаративистики: Писатели и художники периодов эстетической переориентации: [монография]. Одесса: Астропринт, 2015. 336 с.
11. Тамарченко Н. Д. Теория литературных родов и жанров. Эпика. Тверь: Изд-во Твер. гос. ун-та, 2001. 240 с.
12. Тынянов Ю.Н. Поэтика. История литературы. Кино. М.: Наука, 1977. 574 с.
13. Хализев В. Е. Теория литературы. М.: Высшая школа, 1999. 372 с.

12. Інформаційні ресурси

1. Бібліотека БДПУ (www.bdpu.org/library)
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>)
3. Бібліотека української літератури. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/>
4. Віртуальний підручник з української літератури: Словник літературознавчих термінів: <http://eureka.ucoz.ua/blog/1-0-14>
5. ЛітАкцент. – Режим доступу: <http://litakcent.com/>
6. Український центр: освітньо-інформаційний ресурс.: <http://www.ukrcenter.com/library/default.asp>
7. Читиво. – Електронна бібліотека: <http://chtyvo.org.ua/>

4. Методи навчання: Лекції. Практичні заняття, домашні завдання. Самостійна робота: домашні завдання.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання: поточний контроль, екзамен.

6. Система оцінювання.

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів поточного та підсумкового контролів. Підсумкова оцінка є сумою балів набраних під час поточного контролю і вираховується за 100-бальною шкалою.

Поточний контроль здійснюється під час практичних занять. При оцінюванні на практичних заняттях враховується активна участь студентів у

занятті, здатність відповідати на питання за вивченим матеріалом, обговорення дискусійних питань, виконання практичних завдань, самостійної роботи.

Підсумковий контроль відбувається у формі усного екзамену або тесту (для дистанційної форми).

Таблиця 1. Максимальна вага поточного та підсумкового контролю у балах

Вид контролю	Максимальна вага поточного та підсумкового контролю у балах	Частина підсумкової оцінки у балах	Підсумкова оцінка
Поточний контроль			
Практичні заняття	36	50	100
Самостійна робота	14		
Підсумковий контроль		50	
Екзамен	50		

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
90-100	Відмінно	зараховано	A (відмінно)
78-89	Добре		B (добре)
65-77			C (добре)
58-64			Задовільно
50-57	E (задовільно)		
35-49	Незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34	Незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни